

הסכם קדם נישואין

א) כופין אותו עד שיאמר רוצה אני

נאמר בתורה (תצא כד, א): "והיה אם לא תמצא חן בעיניו ... וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה". למדנו מכאן (רמב"ם הל' גירושין פ"א ה"ב): "אם לא תמצא חן בעיניו, מלמד שאינו מגרש אלא ברצונו, ואם נתגרשה שלא ברצונו אינה מגורשת".

למרות זאת מבואר במשנה (ערכין כא, א): "וכן אתה אומר בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני". ואף שנעשה בכפיה, מבואר במשנה (גיטין פח, ב): "גט מעושה בישראל כשר". ואיך יתאימו שתי הלכות אלו?

נתבאר על זה בגמרא (גיטין פח, ב): "אמר רב נחמן אמר שמואל גט המעושה [שנעשה על ידי כפיה] בישראל כדין [אלו שנאמר במשנה כופין אותו] כשר, שלא כדין פסול, ופוסל (מן הכהונה משום ריח הגט ... אע"ג דלאו גיטא הוא גזור ביה רבנן לפסול בכהונה משום דמיחלף בכדין דישאל, רש"י)".

וכן נפסק בשלחן ערוך (סי' קלד ס"ה): "אם אנסוהו שלא כדין פסול, ובדין, כגון שהוא חייב להוציא ואינו רוצה, ואנסוהו בית-דין עד שהוציא, הוי גט. ומצוה על כל בית-דין שבכל מקום ובכל זמן לכופו לגרש".

ויתירה מזו, שבאלו שעל פי ההלכה כופין אותם להוציא, יכול הבית-דין לכופו גם בערכאות, כאמור במשנה (גיטין פח, ב): "ובעובדי כוכבים חובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישאל אמורים לך".

וכן נפסק בשלחן ערוך (שם ס"ט): "אם דחקו אותו בית-דין של ישראל על ידי עובדי כוכבים, והיו עובדי כוכבים מכין אותו ואומרים עשה מה שישאל אמורים לך, דינו כאנסוהו ישראל".

והיינו שאם דין הגמרא נותן שהבעל חייב להוציא את אשתו, אזי כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, הן הבית-דין עצמו או על ידי ערכאות וכיו"ב. ואם דין הגמרא אינו מחייב את הבעל לגרש את אשתו, אזי אי אפשר לכופו, ואם כופין אותו "לאו גיטא הוא", שאין הגט מועיל אלא כשהוא מגרש ברצונו.

*

ואף שכבר נתבאר לעיל ש"אם נתגרשה שלא ברצונו אינה מגורשת". ואם כן איך מועיל הגט הזה שהבית-דין כופים אותו לומר רוצה אני? נתבאר הטעם בגמרא (ב"ב מח, א): "שאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים ... אגב אונסיה גמר ומגרש".

וביאר הרמב"ם (הל' גירושין פ"ב ה"כ): "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש. בית-דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר. וכן אם הכוהו עכו"ם ואמרו לו עשה מה שישאל אמרין לך ולחצו אותו ישראל ביד העכו"ם עד שיגרש הרי זה כשר ... ולמה לא בטל גט זה, שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל. שאין אומרין אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו".

ואף שאם כופים אותו ליתן גט זה, יש חשש שימסור מודעה על הגט (היינו שיאמר לפני ב' עדים בצנעה, שגט זה הוא על ידי כפיה, ולא מרצונו, ואינו מועיל). אמרו על זה בגמרא (ערכין כא, ב): "עד דמבטל ליה למודעיה".

וכן נפסק בשלחן ערוך (שם ס"ה): "ומצוה על כל בית-דין שבכל מקום ובכל זמן לכופו לגרש, לבטל המודעה". והיינו שכופין אותו לומר "רוצה אני ליתן גט, והריני מבטל המודעה". וכמו שאמירתו "רוצה אני" מועלת – כיון שמצוה לשמוע דברי חכמים, כך גם "ביטול המודעה" מועלת – כיון שמצוה לשמוע דברי חכמים.

ב) כשהבעל צריך לגרש אשתו

כל האמור לעיל הוא באותן שנאמר עליהם במשנה וגמרא שכופים את הבעל לגרש את אשתו, כגון הבעל שיש לו איזושהו חולי שאינו יכול לחיות עם אשתו, שנאמר במשנה (כתובות עז, א) שכופין אותו להוציא. משא"כ באלו שאמרו במשנה "יוציא", כגון אלו שהבעל נדר על האשה נדרים שגורמים לה צער, שנאמר במשנה (כתובות ע, א. עא, ב): "יוציא", ולא נתפרש במשנה וגמרא שכופין אותו להוציא. בזה יש מחלוקת הפוסקים אם אפשר לכופו בשוטים, כמבואר בתוס' (כתובות ע, א ד"ה יוציא): "נראה לר"י דבכל הנך דקתני במתניתין יוציא, היינו שכופין אותו, דכיון דשלא כדין כופין אותו להוציא ... ורבינו חננאל ... פסק ... שאין כופין אלא היכא שמפרש בהדיא כופין, אבל היכא דאמור רבנן יוציא, אומרים לו כבר חייבונך חכמים להוציא, ואם לא תוציא מותר לקרותך עבריינא, אבל לכפותו לא ... ומיהו אין לכופו שום אדם לגרש ולעשות מעשה, עד שנמצא ראייה ברורה, דהא אמרינן דגט מעושה בישראל שלא כדין פסול, ואין להתיר אשת איש מספק".

שני הדעות הובאו בשלחן ערוך (סי' קנד סכ"א): "כל אלו שאמרו להוציא, כופין אפי' בשוטים. ויש אומרים שכל מי שלא נאמר בו בגמרא בפירוש כופין להוציא, אלא יוציא בלבד, אין כופין בשוטים אלא אומרים לו, חכמים חייבוך להוציא, ואם לא תוציא מותר לקרותך עבריין". וכתב על זה הרמ"א (שם): "וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא, ראוי להחמיר שלא לכופ בשוטים, שלא יהא הגט מעושה".

ומה תעשה אם כן אשה עגונה זו שבעלה אינו רוצה לגרשה?

הנה הי' נידון כזה שרצו הפוסקים לכופו, ופנו בשאלה זו אל רבינו תם, ור"ת אשר להם לעשות זאת, "כי טוב להניח אותה בעיגונה, מלהוציא לעז על בניה". והיינו שאם יכפוהו לגרש אותה, יהי זה "גט מעושה" שאינו גט, ובניה מנישואים השניים אינם כשרים.

אמנם בסוף דבריו סיים ר"ת (ספר הישר, חלק התשובות סי' כד): "אך אם כל רבותינו שוין בדבר, תגזרו באלה חמורה על כל איש ואשה מזרע בית ישראל הנלוים אליכם, שלא יהו רשאים לדבר עמו לישא וליתן עמו להאריחו [=לארץ אותן] ולהאכילו ולהשקותו וללוותו ולבקריו בחלותו. ועוד יוסיפו חומר ברצונם על כל אדם, אם לא יגרש ויתיר אותו האיש את הילדה הזאת. שבזה אין כפייה עליו, שאם ירצה מקיים".

ואף שכתב בתחלת דבריו שאם יכפוהו לגרשה יהי חשש גט מעושה ויצא לעז על בניה, מכל מקום לא נחשב זה לגט מעושה:

(א) כמבואר בדבריו "שבזה אין כפייה עליו, שאם ירצה מקיים".

(ב) כי אין כאן עונש על הבעל, כדי לכופו, כי אם לחץ פסיבי מאנשי הקהלה, כמבואר בסדר אליהו (סי' ג): "הרחקה זו אינה שום רדוי על גופו של בעל, אלא אנחנו בעצמנו גודרים דרכינו בגזית לבלתי הטיב עם האיש ההוא ... מצוה עלינו להרחיקו ... במניעת הטובה ממנו".

(ג) ועדיין לא סגי בשני טעמים אלה, אלא כמבואר בשו"ת צמח צדק (אהע"ז סי' רסב סי"ב): "צריך לומר בטעמו דר"ת הוא, לפי שצירף לזה תקנת הגאונים שתקנו לכופ ממש בכפייה גמורה, לכן אף שחלק על זה, סמך לעשות ההרחקה, כיון שאין זה כפייה ממש".

וגם אחרי כל זאת כתב מהר"י בן לב (ח"ב סי' עט): "לא ראינו לרבני הדור הזה האחרון שנהגו בכך. וטעמא הוי דלא אכשור דרי, ויותר קשה להם ההרחקה מהנדוי, ואם הנדוי הוי כפייה כל שכן ההרחקה".

ולכן לא הובאו דברי ר"ת בשו"ע, רק כתב שם (סי' קנד סכ"א): "אלא אומרים לו, חכמים חייבוך להוציא, ואם לא תוציא מותר לקרותך עבריין".

אבל ברמ"א (שם): "יכולין ליגזור על כל ישראל שלא לעשות לו שום טובה, או לישא וליתן עמו, או למול בניו או לקברו, עד שיגרש. ובכל חומרא שירצו בית-דין יכולין להחמיר בכהאי גוונא, ומלבד שלא ינדו אותו".

דן בזה בספר גבורת אנשים, לבעל הש"ך (סוס"י עב, הובא בפתחי תשובה שם ס"ק ל), ומסיק: "אבל בתשובות מהר"י ל' לב שם כתב וז"ל והכי נמי לא עבדינן ההרחקה שכתב ר"ת ... וכל היכא דלא כייפינן בשוטים או בנדויים וחרמות גם לא עבדינן ההרחקה ... אלא דאומרים לו דמותר לקוראו עברינא ע"כ. וטוב להחמיר".

ומסיק בשו"ת צמח צדק (אהע"ז סי' רסב סי"ב): "וגדולי האחרונים החמירו עוד יותר מפני שההרחקה הוא כעין כפייה ממש ... שבהרחקה דר"ת גם כן לא נעשה מעשה לכתחלה. מכל מקום בדיעבד, אם גרשה מחמת הרחקה זו ודאי היו מורים שלא תצא".

*

כל האמור לעיל הוא באלו שהגמרא אומרת עכ"פ שצריך הבעל להוציא את אשתו, משא"כ בשאר הנשים שרוצות ליפרד מבעלה, אין כופין את הבעל לגרשה. ומה תעשה אם כן האשה שטוענת מאיס עלי הבעל ואיני יכולה לדור עמו!!

כתב הרמב"ם (הל' אישות פי"ד ה"ח): "אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי, כופין אותו לשעתו לגרשה, לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוא לה".

אמנם חלקו עליו הפוסקים, כמבואר בתוס' (כתובות סג, ב ד"ה אבל): "יש מפרשים דכופין אותו להוציא ואין נראה לר"ת ... נראה לר"ת ... אמרה מאיס עלי ולא בעינא ליה לא הוא ולא כתובתו לא כייפינן לה שתחזור בה ... ומתוך כך יעלה בדעתו לגרשה".

וכן דעת רוב הפוסקים, כמבואר במגיד משנה (שם): "שיטה אחרת להרבה מן המפרשים, וכל מי שראיתי דבריו כתב שבדין הגמרא אין כופין את האיש להוציא אף באומרת מאיס עלי, ועל זה הרבו בראיות ברורות, וקראו תגר על כל הנוטה מדבריהם. והם סבורין שאפילו נישאת בגט שנתן מחמת כפייה זו תצא. וכבר פשטה הוראה הזאת בכל ארצותינו שלא כדברי רבינו בזה, שאין כופין את האיש לגרש".

ולכן נפסק בשו"ע (סי' עז ס"ב): "אם אמרה מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי, אם רצה הבעל לגרשה אין לה כתובה". ובבית שמואל (שם ס"ק ז): "אבל אין כופין אותו". ובחלקת מחוקק (שם ס"ק ה): "ואף אם נישאה בגט של כפייה תצא".

ומכל מקום כתב הלבוש (סי' קלד ס"י): "אם רואים בית-דין לפי ראות עיניהם שיש תקנת האשה בדבר, כגון שטוענת מאיס עלי וכה"ג, שיראה להם שאין זיווגם עולה יפה, ואף על פי שאין האיש מאותם שכופין להוציא, מכל מקום יכולין הבית-דין להטיל חרם ביניהם על כל איש ואשה לגזור באלה חמורה שלא יהיו רשאים לדבר עמו ולישא וליתן עמו ולהרויחו ולהאכילו ולהשקותו וללוותו ולבקרו בחוליו וחומרות אחרות כפי רצונם, על כל אדם, אם לא יגרש אותו האיש ויתיר את אשתו בגט כשר, שבזה אין כפייה עליו, שאם ירצה לא יגרש וילך למקום אחר במקום אשר לא יבדלו ממנו". והיינו שגם בטענת מאיס עלי צריך הבעל לגרשה, וגם בזה יכולים הבית-דין לקנוס בהרחקות דרבינו תם.

ואף שהובא מסי' עז, שבטענת מאיס עלי אין כופין אותו כלל, ביאר בסדר אליהו (סי' יג): "ומי לנו בקי בדברי מור"ם בעל ספר המפה, מהרב בעל הלבוש, שהיה תלמידו. וכיון דחזינן ליה דפסקה להא דר"ת בפסקיו כנוכח לעיל, איך יעלה על הדעת שבא לקרב מה שהרחיק רבו. אשר על כן נראה לענ"ד ברור ומוכרח, דמה שלא הזכירוה להא מרן ומור"ם [שהמחבר והרמ"א לא הזכירו שום כפי' בסי' עז לענין מאיס עלי], הוי טעמא משום, דהא דהורה ר"ת לעשות הרחקה במאיס עלי, לאו בכל טוענת מאיס עלי היא, אלא דוקא כשניכר בודאי שכן הוא באמת שיש עיגון בדבר דוקא, וכמו שבארנו לעיל".

והיינו מ"ש לפני זה (שם): "דלא אמרה ר"ת בכל מקום כי אם במקום שרואין בית-דין שאין לאשה אשם בדבר ההוא, כי היא אנוסה גמורה, ואין תוחלת שתשוב לבעלה, והבעל אין מגמתו בסירוב הגט כי אם לעגנה בלבד, הנה בהא הוא שכתב ר"ת ז"ל לעשות הרחקה".

אלא שלמעשה כבר הובא לעיל מהש"ך (גבורת אנשים) ש"טוב להחמיר", ולא לדונו בהרחקות דר"ת, וגם הובא לעיל מהצמח צדק ש"לא נעשה מעשה לכתחלה". ומכל שכן באומרת "מאיס עלי", שגם הרמ"א לא התיר בפירוש את ההרחקות דר"ת.

ובאמת חלק גדול מההעיון בזמנינו הוא דוקא באופן זה, שהאשה טוענת מאיס עלי, והבעל אינו רוצה לגרש. ואם אי אפשר לשכנע את הבעל לתת לה גט על ידי הרחקות דר"ת, אם כן מה תעשה עגונה זו?

*

לכן חיפשו בדורינו דרכים נוספים לשכנע את הבעל שיתן לה גט, והיינו על ידי "הסכם קדם נישואין", שכל חתן וכלה יחתמו לפני הנישואין כתב התחייבות, שאם מאיזו סיבה שתהי' תדרוש האשה גט, יתחייב הבעל ליתן קנס על כל יום שאינו נותן לה הגט, ואז לא תיחשב זו כפייה מבחוץ, כי אם שהבעל עצמו התחייב על כך.

ולפני שנברר את נושא "הסכם קדם נישואין", נסכם את נושא התחייבות הבעל לגרש את אשתו, כפי שהוא מבואר בפוסקים:

ג) כשהבעל התחייב לגרש אשתו

מחמת חומר חשש "גט מעושה" החמירו חכמים אפילו ב"דומה לאונס", כמבואר בהגהות סמ"ק, מרבינו פרץ (מצוה קפד, בסדר הגט): "ואם נשבע האיש ליתן הגט, צריך שיתירו לו קודם שיתן, שלא יהיה דומה לאונס".

וכן נפסק בשו"ע (סי' קנד, בסדר הגט ס"יד): "ישאל החכם לבעל המגרש, אתה נותן גט זה מרצונך בלא שום אונס, כלום עשית שום איסור או נדר או שבועה שמכריחך ליתנו, תאמר לנו ונתיר לך. והבעל המגרש משיב לא נדרתי ולא נשבעתי ואין לי שום אונס, אלא מרצוני אני נותן גט זה בלב שלם בלי שום אונס ותנאי. ואם אומר שנשבע או תקע כף ליתנו, יתירו לו קודם, כדי שלא יהא דומה לאונס".

כל זה הוא רק לכתחלה, לגודל חומר הלכות גטין, אמנם בדיעבד קיי"ל, שאף אם הבעל נשבע שיגרש אותה אין זה נקרא "גט מעושה", כמבואר בשו"ת הריטב"א (סי' צו): "זו אינה טענה לפסול הגט בדיעבד ... שהרי מרצון נפשו חייב עצמו בשבועה לגרש ... ומה שכתב רבינו הרב ר' פרץ ז"ל, לפי דעתו לא כתב אלא שצריך כן לכתחלה לעשות גרושין ברורים, לא שיהא הגט פסול בזה בדיעבד, וכמו שכתב שם בהלכות ההם דברים הרבה דרך חומרא ולמעשה מובחר, וכן נראה מלשונו שכתב כאן כדי שלא יהא נראה לאונס".

וכן נפסק ברמ"א (סי' קלד ס"ה): "אם כבר גירש ... מכח שבועה שעשה מעצמו לגרש, הגט כשר, הואיל ומתחלה לא אנסוהו על כך".

ומכל מקום החמירו בזה לכתחלה ביותר וביותר, ועד אשר הנהיגו, שבכל גט וגט שמסדרים, אף אם לא ידוע שום שבועה שקיבל על עצמו, מכל מקום שואל המסדר אצל הבעל (סדר גט ראשון ס"מ, וקב נקי שם): "אולי עשית איסור או נדר או שבועה או חרם או תקיעת כף או קנין או שום דבר המכריח אותך ליתן גט ... רק ששכחת, על כן נתיר לך ... דהיינו שילמד אותו הרב לומר בזה הלשון: אם עשיתי שום איסור או נדר או שבועה או חרם או תקיעת כף או קנין או שום דבר המכריחני ליתן גט ... הנני מתחרט על זה שעשיתי זאת. אחר כך יחזור ויאמר לו הרב: אם עשית כן והייתי יודע שתתחרט על זה היית עושה זאת? וילמד אותו הרב לאמר: לא הייתי עושה כן, לכן הנני מבקש ממעלתכם התרה על אותן הדברים. ואז יאמר: מותר לך ג' פעמים".

והיינו שחששו בזה אף לחשש רחוק ביותר של "גט מעושה", שאפילו אם הבעל אינו זוכר שום קנין שעשה בזה, מכל מקום אומרים לו "אולי עשית ... קנין או שום דבר המכריח אותך ליתן גט ... רק ששכחת, על כן נתיר לך",

כי אם באמת הוא נשבע לגרש את אשתו הרי זה דומה לאונס, וכעת שאינו זוכר – הרי זה דומה לדומה. עד כדי כך חששו להחמיר בזה.

*

ומה יהי' הדין באחד שהתחייב בעצמו בקנס, כדי לזרז את עצמו ליתן גט, שאינו אונס מבחוץ אלא אונס דנפשי'. הנה בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' סח) יש דיון באחד שהתחייב לגרש את אשתו, ואם לא יגרשנה עד זמן פלוני מתחייב על עצמו קנס של מאה זהובים, וגירשה, "ויש אומרים דגט מעושה הוא בעבור הקנס ... והוא ליה אם כן גט מעושה, ויש אומרים שמכיון שמדעתו חייב את עצמו בדבר שהוא רוצה לעשות, שאין זה גט מעושה, שכל זמן שיגרש ברצונו יגרש ... והקנס שעשה ברצונו עשאו לחזק את עצמו לגרש ולא הו"ל אונס". ואחר הדיון בנושא מסיים: "שאין זה אונס ... שכיון שמעצמו נתחייב בזה ברצונו הוא".

אמנם בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' מ): "שאלת, ראובן בעל לאה, וקרובי לאה, היו בהסכמה שיגרש ראובן זה את לאה אשתו, ונאותו זה לזה בקנס אלף דינרים, ושיגרש זה לזמן ידוע. ואחר כך נתחרט ראובן, ומיאן בדבר. והללו מתרין בו מצד הקנס, עד שזה הולך אצל הגזבר ומחלה פניו שיתפשר עמו. ולא רצה, בתחבולות שעשו קרובי האשה. אדרבא, אימו שאם יעבור אפי' שעה אחת מן הזמן, יניחהו במשמר עד שיפרע. ומחמת יראה זו הוא מגרש, אלא שלא היה בקי למסור מודעא. אם נדון גט זה כדין גט מעושה, אם לאו. תשובה: נראה לי שגט זה גט מעושה, ופסול הוא".

ומחמת מחלוקת זו פסק הרמ"א (סי' קלד סי"ה): "אבל אם קבל עליו קנסות אם לא יגרש, לא מקרי אונס, מאחר דתלה גיטו בדבר אחר, ויוכל ליתן הקנסות ולא לגרש. ויש מחמירין אפילו בכהאי גוונא. וטוב לחוש לכתחלה ולפטר מן הקנס".

*

במה דברים אמורים, כאשר הבעל בעצמו נשבע או קיבל קנין או קיבל קנסות, כדי שיכריח את עצמו לגרש את אשתו, ועדיין רוצה לתת גט כבתחלה. אמנם אם הבעל קיבל על עצמו בקנס, ואחר כך חזר בו, ואינו נותן הגט אלא מחמת הקנס, כתבו הפוסקים שבזה מודה גם התשב"ץ דהוי גט מעושה, כמבואר במכתב מאלהו (דיני הביטול סי' כ. הובא בפתחי תשובה שם סי' קי): "לא התירו הרשב"ץ והר"ר מיימון רק בנדון דידהו שקבל מתחלה הקנס מצד עצמו ורצונו הפשוט, ולא זו מדעתו מתחלה ועד סוף, דאז אין לתלות שעשה זה מחמת אונס ... גם לדעת הרמ"א ז"ל ... אינו מבואר מדבריו שיתיר גם כן כשיתחרט אחר כך". והביא כן מכמה פוסקים.

ד) הסכם קדם נישואין

בעיית העגונות נשארה אם כן בעינה, במקום שהאשה רוצה להפרד מהבעל והוא אינו רוצה לגרשה, ושקדו חכמים על תקנת בנות ישראל. ולאידך כבר הובא לעיל עד כמה חוששים בזה שלא להכריח את הבעל ליתן לה גט, מחשש "גט מעושה", או עכ"פ "דומה לאונס". ומה אם כן תעשה אשה זו שבעלה אינו רוצה לגרשה?

הנה כבר לפני עשרות שנים עלתה ההצעה, שכל חתן וכלה יחתמו לפני הנישואין כתב התחייבות, שאם מאיזו סיבה שתהי' תדרוש האשה גט, יתחייב הבעל ליתן קנס על כל יום שאינו נותן לה הגט.

עשרות דיונים מגדולי הרבנים נכתבו בזה במשך השנים. גם הרבנים הראשיים שבארה"ק דנו בזה, אם יש למצוא דרך להכניס נוהג זה בבת-הדין שבארה"ק, ולא מצאו שום נוסח הסכם קדם נישואין שיתאים להלכה לדעתם. ולבסוף סיכמו (פסקי דין של בתי הדין הרבניים, ח"ב ע' 9): "בעל שהתחייב לתת גט לאשתו ואם יתחרט ישלם קנס: 1) אם התחרט ונתן את הגט מתוך אונס הקנס, הגט הוא פסול משום גט מעושה. 2) אם לא התחרט ולא שינה את דעתו מגלרש הגט כשר. 3) לכתחילה אין לאשר הסכם של גירושין אשר בו מתחייב הבעל בקנס אם יתחרט מלתת את הגט".

ליקוט ובירור בנושא, והחששות בזה לדין "גט מעושה", נדפס בספר בריתי שלום, להג"ר פנחס שפירא (ח"ג סי' יז), ובקונטרס מיוחד "קונטרס קדושת הנישואין, אודות הסכמי טרום נישואין" (ניסן תשע"ה).

*

והנה "הסכם" זה הוא חמור יותר מההלכה שהובאה לעיל מהרשב"א, שהיו "בהסכמה שיגרש ראובן זה את לאה אשתו, ונאותו זה לזה בקנס", שהרי כאן מדובר ב"הסכם קדם נישואין", שאפשר אינו חל כלל:

א) קנין זה והתחייבות זו אינם מועילים מטעם "אסמכתא", כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' רז ס"ט): "הלוהו על שדה מאה זהובים ... ואמר לו אם לא תפרעני עד שלשה שנים יהי' שלי, הוי אסמכתא ולא קנה".

והטעם לזה מבואר בשו"ע (הל' עדות סי"ב): "אסמכתא, שסומכת דעתו שלא יתקיים התנאי, ולא היה הקנין כלום, ונמצא שלא גמר והקנה, ולכן אף אם יתקיים התנאי אין הקנין מועיל".

וכך גם כאן, שבשעת ההסכם סמכה דעתו שיהיו הנישואין באופן של בנין עדי עד, ואילו הי' יודע שאחר שינשא זה לזה, יהי' פירוד ביניהם, ותתבע ממנו גט, והוא לא ירצה ליתן גט, הרי באופן זה לא ירצה הבעל בקנסות גדולים אלו, ולכן "אין הקנין מועיל".

וזהו רק בדינינו, משא"כ בערכאות יספיק גם קנין "אסמכתא" לחייבו לשלם קנס זה, כמבואר בשוע"ר (סי' תמא סי"ג): "שהרי בדיניהם אין דנין דין אסמכתא". יוצא אם כן שיחייבוהו לשלם קנס זה שלא כדין, שאז יהי זה "גט מעושה" שלא כדין, שאינו גט.

והעצה לזה היא, שיעשו את הקנין באופן שמועיל גם קנין אסמכתא, כגון שעשו קנין זה מעכשיו, ובבית-דין חשוב, ובהוספת חרם, כמבואר בשוע"ר (ה' עדות סי"ב): "וכל שטר שיש בו קנין ... ויש בו תנאי ואסמכתא שסומכת דעתו שלא יתקיים התנאי ... ולכן אף אם יתקיים התנאי אין הקנין מועיל, אלא אם כן קנו ממנו בפני בית-דין חשוב שאז גמר והקנה ... או שצוה לכתוב שקיבל עליו בחרם או בשבועה שהן מועילות אפילו באסמכתא, כשמצוה לכתוב כן" (ראה שתי הדעות בשו"ע ורמ"א חו"מ סי' רז סי"ד. ומה שדן בזה בארוכה "בנתיבות ההלכה" ח"א ע' כא-לא).

ב) קנין זה אינו מועיל לדעת הפוסקים שקנין "אתן" אינו מועיל, כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' רמה סי"א-ב): "אם כתב בשטר אתננו לו אע"פ שהעידו עליו העדים לא זכה המקבל. ויש אומרים שאם קנו מידו מהני לשון אתן". וכתב על זה הרמ"א (שם): "ומהרי"ו פסק כסברא ראשונה ... ולכן נהגו לעשות תנאים חדשים בשעת חתונה".

ונתבאר בשוע"ר (ה' עדות סט"ז): "אמר אתן מיד או לזמן פלוני אף על פי שקנו מידו על זה אין זה כלום. כי קנין על אמירת אתן הוא קנין על דברים לבד והקנין אינו חל אלא על גוף החפץ הנקנה ... ולכן נהגו לכתוב תנאים אחרונים בשעת הנשואין, ולא די בראשונים, מפני שבראשונים אין שני הצדדים מחייבים את עצמם בלשון חיוב על נפשם, כי שמא יחזור בו אחד מהצדדים מאיזו סיבה" (ראה מה שדנתי בזה ב"סדר תנאים ווארט אירוסין ונישואין" (פרקים ו-ח).

וכך הוא גם כאן, בחיוב שמחייב על עצמו הבעל, שאם יפרדו אחרי נישואיהם, יתחייב לשלם קנס על כל יום עד שיתן לה גט, שאינו מחייב את עצמו על קנס זה אלא אם כן ינשאו ויפרדו והיא תדרוש ממנו ליתן גט, והווי קנין אתן שאינו מועיל.

וזהו רק בדינינו, משא"כ בערכאות יספיק גם קנין אתן. יוצא אם כן שיחייבוהו לשלם קנס זה שלא כדין, שאז יהי הגט מעושה שלא כדין, שאינו גט.

*

אמנם גם לדעת הפוסקים שקנין אתן מועיל, וגם אם יעשו זאת באופן שאינו נחשב קנין "אתן", ואינו נחשב קנין "אסמכתא", וההתחייבות הזאת מועלת גם בדינינו, עדיין הובא לעיל מהפוסקים, שאם אחר הנישואין היתה הסכמה ביניהם להתגרש, והבעל קיבל על עצמו בקנס שיגרשה, ואחר כך חזר בו, ואינו נותן גט אלא מחמת הקנס, אפשר שגם זה נחשב "גט מעושה" לכל הדעות.

ואפילו אם לא חזר בו, ורוצה ליתן הגט מרצונו הטוב, והקנס הזה שהטיל על עצמו הוא רק לזירוהו עצמו בנתינת הגט, הרי גם בזה הובא לעיל מהרמ"א (סי' קלד סי"ה): "ויש מחמירין אפילו בכחאי גוונא. וטוב לחוש לכתחלה ולפטר מן הקנס".

ואם כן איך זה אפשר לתקן "הסכם קדם נישואין", שלא לחוש להכרעת הרמ"א הנ"ל, ולא לחוש לדברי הפוסקים שכשחזר בו הכל מודים שנחשב "גט מעושה", ולא לחוש לדעת הפוסקים שבדינינו קנין "אסמכתא" וקנין "אתן" אינם מועילים!!

ואף שנתבאר בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ד סי' קז): "בדבר שאלת כת"ה אם נכון להוסיף בשטר התנאים לשון כזה: אם אחרי הנשואין יבוא לידי פירוד, ח"ו, אז הבעל לא יעכב מליתן גט פטורין והאשה לא תסרב לקבלו, כאשר כך יצוה הבית-דין פלוני ע"כ. ועל ידי הוספה זו יכריחו הערכאות שיצייתו שני הצדדים להבית-דין. הוספת דבר זה מותר והגט לא יהיה גט מעושה. גם יש תועלת להצילה מכבלי העיגון. אבל טוב שיראה את החתן והכלה ויכירם היטב אם יש לחוש מצד טבעם שתנאי כזה יגרום למחלוקת ומריבות ביניהם ח"ו".

מכל מקום לא נזכר כאן ענין הקנס שהטיל הבעל על עצמו, וגם לא נתפרש באיזה אופן "יכריחו הערכאות שיצייתו שני הצדדים להבית-דין ... והגט לא יהיה גט מעושה". ומסתבר דמיירי באופן שכופין את הבעל לגרש, כאמור בדבריו "הבעל לא יעכב מליתן גט ... כאשר כך יצוה הבית-דין". בכל אופן לא מוזכר כאן כלל נושא "הסכם קודם נישואין" שאנו דנים אודותיו.

ה) "הסכם" של הסתדרות הרבנים

כל האמור לעיל הוא בהסכם קדם נישואין שחותרים ביניהם החתן והכלה בעצמם, כפי שרגיל אצל אינם יהודים. אמנם לצורך זה יש גופים רבניים שסידרו "הסכם קדם נישואין" באופן מסוים, שיוכל להתאים גם לפי ההלכה.

כך סידר הבית-דין של "הסתדרות הרבנים באמריקה" (RCA), לכתוב ב"הסכם קדם נישואין": "במדה ויתעורר ריב וסכסוך בין הצדדים לאחר נישואיהם, באופן שאים דרים יחד כאיש ואשתו, הם מסכימים להגיש את תעצומותיהם בפני הבית-דין דאמריקה. לבית הדין הנ"ל יהיה הסמכות הבלעדית לדון ולהכריע ביניהם בכל הנוגע לגט, כתובה, ה"תנאים", והסכם זה".

ובקשר ל"קנסות" שמקבל הבעל על עצמו הוסיפו וכתבו: "הבעל מודה שהוא מקבל על עצמו כדלהלן: הריני מתחייב מעכשיו לפרנס את אשתי בסך \$150 ליום (מחושב מיום הנישואין וצמוד למדד יוקר המחיה...), מהיום אשר נפסיק לגור יחדיו כאיש ואשתו, ומאיזה סיבה שתהי' ... וכך אני מוחל זכותי ההלכתי במעשי ידי אשתי, כל זמן שאשתי תהא זכאית לסכום הנ"ל, והנני מודה בזה ... שהתחייבתי בכל הנ"ל מעכשיו בקנין ובבית-דין חשוב וכהלכה. אולם חיוב זה יפסק אם יזמין הבעל את אשתו לדין בבית-דין דאמריקה והיא תסרב לבוא לדין ... הצדדים מקבלים על עצמם מעכשיו, ע"פ דין קים לי, כל שיטה בפוסקים, ואפילו שהיא דעת מיעוט הפוסקים".

אשר את כל אלו הפרטים הוסיפו כדי שלא תהי' התחייבות זאת "אסמכתא", ולא יהי' לה דין "קנין אתן", ולא יהי' לזה דין "קנס", ושלא יהי' לזה דין "גט מעושה", דהיינו:

לא מדובר כאן ב"קנס" שמטילים על הבעל, כי אם ב"חיוב מזונות" בסכום של לערך \$150 ליום (צמוד למדד יוקר המחיה), שאותו מתחייב הבעל לשלם "מהיום אשר נפסיק לגור יחדיו כאיש ואשתו".

ואף שמדובר כאן בסכום שהוא גבוה בהרבה מ"חיוב מזונות" הרגיל שהבעל מחויב ליתן לאשתו (המבואר בטוש"ע סי' ע"ג), עדיין מכנים זאת בשם "חיוב מזונות גבוה", ולא בשם "קנס". ונתבארו הדברים בארוכה על ידי הרב יהודה דוד בלייך שליט"א, בספרו בנתיבות ההלכה (ח"א ע' ה-כ).

באמת לא מדובר כאן רק ב"חיוב מזונות גבוה" כי אם בסכום שהוא לערך 55,000 דולר לשנה (צמוד למדד יוקר המחיה), שהוא סכום משכורת ממוצעת לשנה. והיינו לומר שכל המשכורת שלו הוא מתחייב לתת לאשתו, באופן שלא ישאר לו כלום למחיה, שבוזה לא שייך לומר כלשון הרמ"א (סי' קלד ס"ד): "ויכול ליתן הקנסות ולא לגרש", שהרי לא ישאר לבעל אפילו פרוטה אחת לדירה ומזונות ובגדים. למרות זאת מכנים את החיוב בשם "מזונות", כדי שלא נצטרך לומר שהוא "קנס" על אשר אינו נותן גט.

ויתירה מזו, שב"הסכסם" זה הוא חותם גם על: "אני מוחל זכותי ההלכתי במעשי ידי אשתי", דהיינו שהיא תחיה במשכורת המלאה שלה ובמשכורת המלאה שלו, והוא ימות ברעב; שהוא הרבה יותר מהמבואר ב"בית יעקב" (מבעל "החוות דעת", סי' עז ס"ב): "דאם כן אין לך כופין להוציא יותר מזה, שהוא יהא מחוייב ליתן לה מזונות, והיא לא תהא לו לאשתו". אלא שמכל מקום מכנים חיוב זה בשם "מזונות", כדי שלא נזכיר "קנס" שיכול לבטל את הגט כנ"ל.

ועל זה ביאר בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ד סי' קז): "אם השופט דמדינה יטיל על הבעל, כשאנו רוצה לגרשה, תשלום דכסף למזונות ולכל צרכיה עד שיגרשנה בגט כשר, אם נחשב זה גט מעושה. הנה הא עד שתתגרש מבעלה **הא הוא חייב במזונותיה ובכל צרכיה מדינא**, ורשאה לילך לערכאות שיכופו אותו ליתן לה מזונותיה וכל צרכיה ... ויהיה גט כשר לכתחלה". והיינו דמייירי באופן שמדינא חייב במזונות, והערכאות מחייבים אותו המזונות שחייב בהם מדינא, ולכן אין זה חשוב גט מעושה. משא"כ באופן דידן שמחייבים אותו ליתן לה את כל המשכורת שלו, באופן שלא תישאר אצלו פרוטה לדירה ולבגדים ולאכילה ושתייה, ואעפ"כ מכנים זאת בשם "מזונות", ולא בשם "קנס".

וכדי שיהי' אפשר לכתוב זאת בשם "מזונות" (ולא בשם "קנס"), לכן לא הוזכר בהתחייבות זו גם נושא "נתינת הגט", כי אם: "מתחייב מעכשיו לפרנס את אשתי בסך \$150 ליום ... מהיום אשר נפסיק לגור יחדיו כאיש ואשתו, ומאיזה סיבה שתהי' ... והוא יהי' בתוקף כל זמן שהיא נשואה לי על פי הלכה". והוא על פי המבואר בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' א): "ויש אונס אחר אעפ"י שהוא אונסו בגופו אינו אונס לגרש, אלא שאונס אותו לעשות דבר אחד, והוא מעצמו כדי להנצל מאותו אונס מגרש מעצמו, וזה אינו קרוי כפייה כיון שלא כפו אותו ממש להוציא".

וכך גם כאן, שלא נזכר "קנס" שיכריח אותו "ליתן גט", כי אם חיוב "מזונות" גבוה. והוא מעצמו נותן הגט כדי להנצל מחיוב מזונות גבוה זה.

אמנם ביאר דבריו בשו"ת מבי"ט (ח"ב סי' קלח): "גם שכתב הרשב"ץ ז"ל שאם עישו אותו בדברים אחרים, ולהציל את עצמו מאותו עישוי נתרצה לגרש לא הוי גט מעושה ... נראה לי דהיינו כשכופין אותו על דבר אחר לא על כוונת גירושין, והוא מעצמו כדי להנצל מאותו עונש מגרש מעצמו ... אבל כשרוצים לכפותו על הגט ... כדי לכפותו אותו על הגט כופין אותו על דבר האחר, שיודעים שלא יוכל לקיים ויגרש, אז נראה כי הכפייה היא על הגט ממש". וכן ביאר דבריו בשו"ת מהרשד"ם (חאהע"ז סי' סג): "משמע שצריך שיראה בפירוש שהוא מעצמו גרש, ולא הכרנו שהכונה כשאנסוהו היה כדי שיתן גט, ועוד שצריך שהאונס יהיה בדין".

וכך גם כאן, שנראה בעליל שכוונת התחייבות זאת היא כדי שיתן גט, שהרי אין איש בארץ שיסכים ליתן "מזונות" באופן שצריך ליתן לה את כל המשכורת שלו, ולא ישאר לעצמו כלום.

ומכל מקום פסק הגאון הרב זלמן נחמ"י גולדברג שליט"א, שאם לא מזכירים כלל את נתינת הגט בעת הכפייה הזאת, יש מקום לסמוך על הסברה הנ"ל, שאין זה נקרא כפייה על הגט (דלא כדברי המבי"ט ומהרשד"ם הנ"ל). משא"כ אם מזכירים בפירוש שמטרת החתימה על ה"הסכסם" הוא למנוע "עיוגון" של "מסורבות גט".

אבל מה נעשה לאותם פרסומים ואספות עם, שמחתימים את החתן ואת הכלה על ה"הסכסם" הזה – כדי למנוע "עיוגון" של "מסורבות הגט"!!

וגם אם אין מזכירים זאת בפירוש, הרי רבים הם מגדולי רבני דורינו הטוענים נגד "הסכס" זה, שאינו מועיל לדעת המבי"ט ומהרשד"ם הנ"ל, וכדברי המבי"ט ומהרשד"ם שגם זה הוא "גט מעושה".

מחמת כל הנ"ל לא נתקבל בחוגים שלנו, שהחתן והכלה יחתמו על "הסכס קדם נישואין", שעלול לגרום כמה חששות על כשרות הגט.

*

בנוסף לכל הנ"ל, הנה כדי שהקנין שעשו על ה"הסכס" לא יחשב "אסמכתא", ולא "קנין אתן", לכן נכתב ב"הסכס" זה, שהקנין הוא "מעכשיו", וב"בית-דין חשוב", שבזה יש פוסקים שאינו חשוב "אסמכתא" ואינו חשוב "קנין אתן", כמובא לעיל.

אמנם גם בזה יש פוסקים רבים, שבנוסח המוצע כאן הוא עדיין קנין "אסמכתא" שאינו מועיל (כמבואר "בנתיבות ההלכה שם ע' כ-כד). ובפרט כאן, שמדובר שהוא מתחייב לתת לה את כל המשכורת שלו, באופן שלא ישאר לעצמו כלום, דאנן סהדי שהוא סומך בדעתו שלא יגיע לזה, והוי "אסמכתא".

וגם הובא לעיל שבכל אופן שכותב זאת, עדיין יש פוסקים שהוא עדיין "קנין אתן" שאינו מועיל מדין תורה. ולכן הוסיפו לכתוב ב"הסכס" זה שהתחייבות היא "ע"פ דין קים ליי", דהיינו שהוא מקבל על עצמו את דעת הפוסקים שקנין זה חל, ואינו "קנין אתן" ואינו "אסמכתא".

אמנם לפי הדעות שהובאו לעיל, שעצם ההתחייבות אינה מועלת מטעם "אסמכתא" ומטעם "קנין אתן", הרי חיוב קנס זה על הבעל אינו כדון. ומה מועיל מה שכתב לפני הנישואין "קים ליי" כדעת הסוברים שקנין זה מועיל; הרי על כרחך, אחרי הפירוד אינו רוצה לקבל דעת פוסקים אלו, אלא אדרבא יטען "קים ליי" כדעת הפוסקים שקנין זה אינו מועיל, אשר לדעתם יהי חיוב קנס זה הוא שלא כדון, כדי לכפותו ליתן גט.

ואף גם אם נאמר שהתחייבות זאת חלה עליו בעת החתימה על ה"הסכס", הרי אחרי שנעשה הפירוד, שהיא תובעת ממנו הגט, בודאי הוא חוזר בו מאותה התחייבות.

ובפרט אם הדרשה לגט היא מחמת טענת "מאיס עליי", שלכל הדעות אין זה באשמתו כלל, והרי במקרה זה ודאי חוזר בו מהתחייבותו לקנס שלפני הנישואין.

ובמקום שהוא חוזר בו מאותה התחייבות הרי נתבאר לעיל שאפשר כולם מודים בזה שהיא כפי' שלא כדון על נתינת הגט.

ובנוסף לזה כבר נתבאר לעיל, שאף במקום שה"קנס" אינו גורם לחשש "גט מעושה", מכל מקום כתב הרמ"א (סי' קלד ס"ה): "טוב לחוש לכתחלה ולפטרו מן הקנס".

ויתירה מזו הובא לעיל, אשר לגודל חומר חשש "גט מעושה" התקינו חכמים, שבכל גט וגט עושים "התרה" לבעל על כל סוג התחייבות ליתן גט לאשתו, אף אם הוא טוען שמעולם לא התחייב לזה, כדי להרחיק חשש "גט מעושה" אפילו בחשש רחוק של דומה לדומה, ואומרים לו: "אולי עשית ... קנין או שום דבר המכריח אותך ליתן גט ... רק ששכחת, על כן נתיר לך". ואיך זה באים אנו לתקן מתחלה נגד תקנת "סדר גטין" שהתקבל בכל העולם!?

ומחמת כל הנ"ל לא נתקבל בחוגים שלנו "הסכס קדם נישואין" זה, שעלול לגרום כמה חששות על כשרות הגט. והעיקר הוא, שיהי' אצל כולם שלום בית, מתוך אהבה ואחוה, בבנין עדי עד, ובבני חיי מזוני רויחי.

שלום דובער לויין

נ.ב.

נעזרתי בכתיבת מאמר זה, בהערותיהם של הרבנים, שעברו על המאמר והעירו הערות חשובות ומועילות:

הרב יוסף יצחק פייגלשטוק, בוענאס איירעס ארגנטינה.

הרב פנחס שפירא, ביתר ארה"ק.

הרב יוסף ישעי' ברוין, קראון הייטס נ.י.

הרב משה בוגומילסקי, קראון הייטס נ.י.

הרב שלמה סגל, קראון הייטס נ.י.